

פרק כ"ה / פרשת נבל הכרמלי (חלק א)

כבר בתחילת הפרק מתוארות שתי הדמויות המרכזיות בו באופן שונה לחלוטין: מצד אחד, דמותו הקשה של נבל; ומצד שני – אביגיל אשתו, המתוארת בהיבטים חיוביים בלבד. אין ספק, שכוונת המקרא לדון באופן שלילי את נבל ואת צורת התנהגותו בהמשך הפרק.

דוד שומע על אירוע הגז החגיגי אצל נבל,⁷ והוא שולח את נעריו לשם:

(ה) וישלח דוד עשרה נערים ויאמר דוד לנערים עלו כרמלה ובאתם אל נבל ושאלתם לו בשמי לשלום: (ו) ואמרתם זה לחי' ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום: (ז) ועתה שמעתי כי גזזים לך עתה הרעים אשר לך היו עמנו לא הכלמנום ולא נפקד להם מאומה כל ימי היותם בכרמל: (ח) שאל את נעריך ויגידו לך וימצאו הנערים חן בעיניך כי על יום טוב באנו תנה נא את אשר תמצא ידך לעבדיך ולבגדך לדוד:

פנייתו של דוד מוצגת בנימוס רב. הוא פותח בברכת שלום מפורטת, ואחר כך מציג את העובדות ומתאר את הסיוע שהעניקו הוא ואנשיו לרועים של נבל, ומוסיף כי סיוע זה אף ניתן להוכחה – "שאל את נעריך ויגידו לך!". והוא מסיים בבקשה בלשון צנועה ורכה: "תנה נא את אשר תמצא ידך לעבדיך ולבגדך לדוד". ברם, בקשה זו נדחית בתקיפות ובגסות על ידי נבל:

(ט) ויבאו נערי דוד וידברו אל נבל ככל הדברים האלה בשם דוד וינוחו:⁸ (י) וישן נבל את עבדי דוד

דווקא לכלב בן חצרון, המכונה גם כְּלוֹבִי (דה"א ב', ט), שבין צאצאיו היה גם מעון (שם, מב-מה). פירוש דרשני יותר הציע רלב"ג: "שלוש אכזריותו היה תכונתו בתכונת הכלבים, ששונאים בני מינם וינבחו להם בבואם אצלם ולא יניחום לאכול מהנמצא בבית, ואף על פי שלא יגרע ממאכלם דבר, וזה ממה שיורה כי רוע נבל היה בענין הכילות" (ולפי פירוש זה, יש משמעות מיוחדת לדברי דוד להלן כב – "אם אשאר מכל אשר לו עד הבקר משתי בקיר"). ועיין רד"ק.

7 אירועי הגז היו מלווים בחגיגות ובשמחה, כפי שנראה גם מפרקנו, המזכיר "יום טוב" (פס' ח) ו"משתה... כמשתה המלך" (פס' לו). על החגיגות שליוותה יום זה ניתן ללמוד גם מפרשת אבשלום ואמנון (עייין ש"ב"ב ל"ג, כג-כח).

8 אף שביטוי זה מקובל מאוד, משמעותו סתומה במקצת, והמפרשים העלו כיוונים שונים בהבנתו. על דרך הפשט נראה כפירושו של רד"ק: "כזה הטוב יהיה לך כל ימי חייך".

9 המילה "וינוחו" מפתיעה למדי. רש"י פירש, כי אף שהיו יגיעים מן הדרך, מכל מקום הזדרזו לומר את דברי דוד, ורק אחר כך נחו. בפירוש זה יש קושי, שכן מתגובתו הקשה של נבל, לא נראה שהיו להם זמן ומקום לנוח בביתו. רד"ק הציע כי כוונת הכתוב שהם פסקו מדבר עד ששמעו את תשובת נבל, אך גם לפירושו קשה, שאם כן, מה מוסיפה מילה זו – הלא ודאי שבסיום דבריהם פסקו מדבר! רלב"ג הציע שסדר הדברים הפוך – מתוך היכרותם עם אישיותו השלילית של נבל, "לא דברו אליו אלו הדברים תכף בואם, אבל נחו והמתינו העת הראוי לדבר לו מזה, ואז

א. וימת שמואל

פרשת נבל הכרמלי היא פרשה מסועפת ומורכבת מכמה בחינות, שעליהן ננסה לעמוד בע"ה בשיעורים לפרק זה. תחילה נדון בפסוק הראשון בפרק, שספק אם יש לראותו כחלק מן הפרשה כולה:

(א) וימת שמואל ויקבצו כל ישראל ויספדו לו ויקברו בביתו ברמה ויקם דוד וירד אל מדבר פארן:¹

המפרשים ניסו לעמוד על הקשר שבין מותו של שמואל לבין רצף האירועים. רד"ק ראה בכך סיום לפרק הקודם – שלאחר שהודה שאול "הנה ידעתי כי מלך תמלוך וקמה בידך ממלכת ישראל" (כ"ד, ט), הושלמה נבואתו של שמואל. מצודת דוד, לעומת זאת, קשר בין שני חלקי הפסוק, וכתב שדוד חשש שמא בין הבאים להספיד את שמואל יהיו אנשים מתומכי שאול, שיעברו באזור עין גדי, ולכן הרחיק למדבר פארן.²

אמנם ייתכן שהפסוק קשור גם לסיפור נבל. אלא שכדי להבין את הקשר האפשרי בין סיפור מותו של שמואל לפרשת נבל, יש לעמוד תחילה על משמעותה של פרשה זו.

ב. דמותו של נבל

במצג לפרשה מתאר המקרא בשני פסוקים את נבל ואת משפחתו:

(ב) ואיש בָּמְעוֹן וּמַעֲשֵׂהוּ³ בְּכַרְמֵל⁴ וְהָאִישׁ גָּדוֹל מְאֹד וְלוֹ צֶאֱן שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְאֶלֶף עֲזִים וַיְהִי בְּגֹזֵז אֶת צֶאֱנוֹ בְּכַרְמֵל: (ג) וְשֵׁם הָאִישׁ נְבֹל⁵ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ אֲבִיגַיִל וְהָאִשָּׁה טוֹבַת שְׂכָל וַיִּפֹּת תֹּאֵר וְהָאִישׁ קָשָׁה וְרַע מַעֲלָלִים וְהוּא כְּלוֹבִי:⁶

1 על פי המסורה, פסוק זה הוא פרשייה בפני עצמה, שאינה קשורה מהותית לפרק שלפניה או למה שלאחריה.

2 פירוש זה קשה מבחינה גאוגרפית, ואכמ"ל.

3 הכוונה לעבודה חקלאית ולמקנה, כמו בשמות כ"ג, טז "וְחַג הָאֶסֶף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאֶסְפָּךְ אֶת מַעֲשֵׂיךָ מִן הַשָּׂדֶה", או בשופטים ט"ט, טז "וְהָנָה אִישׁ זָקֵן בָּא מִן מַעֲשָׂהוּ מִן הַשָּׂדֶה בְּעֶרְבֹ".

4 רד"ק מעלה שתי אפשרויות בהבנת המילה: א. "מקום שהוא עבוד בזריעה ובאילנות", כמשמעות המילה בכמה מקומות (כגון בישעיהו ל"ב, טו, וְהָיָה מְדָבָר לְכַרְמֵל וְהַכְרַמֶּל לַעֲרֹב יְחֻשָּׁב); ב. שם מקום, שאכן סמוך היה למעון, כאמור ביהושע ט"ו, נה "מֵעוֹן כְּרַמֶּל וְזִיף וַיִּטְּחָה".

5 השם "נבל" נראה תמוה. ברור שאין משמעותו כזו שנתנה לו אביגיל בהמשך – "כי כְּשֵׁמוֹ כֵּן הוּא נְבֹל שְׁמוֹ וְנְבֹלָה עִמּוֹ" (פס' כה) – שכן המקרא אינו נוהג לכנות את הדמויות שבו בשמות טיפולוגיים. וכנראה משמעותו המקורית של השם היא חכם, אציל (כמשמעות השם הערבי נְבִיל).

6 למילה זו הוצעו פרשנויות שונות, חלקן על דרך הפשט וחלקן דרשניות. רש"י פירש על דרך הפשט, שנבל היה מצאצאי כלב (ומקורו במדרש שמואל); מצודת דוד כתב שהכוונה לכלב בן יפונה, אך ייתכן שהכוונה

התכחשותו של נבל לאנשי דוד הייתה אפוא מעשה נבלה, בדיוק כפי שדרשה אביגיל את שמו: "נָבַל שְׁמוֹ וּנְבָלָה עִמּוֹ" (פס' כה). ראוי להדגיש, שמשמעות המילה "נבל" היא 'כפוי טובה', כאמור בשירת האזינו "הֲלֹהָ תִגְמְלוּ זֹאת עִם נָבַל וְלֹא חָכָם" (דברים ל"ב, ו), וכבר כתב רמב"ן שם:

ולפי דעתי, העושה טובת חנם יקרא נדיב, ומשלם רעה למי שהטיב עמו יקרא נבל... ולכך אמרו על נבל הכרמלי 'כשמו כן הוא נבל שמו ונבלה עמו', כי דוד עשה עמו טובה גדולה ושמר את כל אשר לו, והוא לא רצה לשלם לו גמול ויעט במלאכיו ויבזהו.

ייתכן, שמבחינה חוקית פורמלית לא היה נבל מחויב לשלם לדוד, ולו תבעו דוד בבית דין, אפשר שהיה יוצא זכאי. אך למרות זאת, ואולי דווקא בשל כך, מקבל מעשהו של נבל משמעות חמורה במיוחד, בשל חוסר המוסריות שיש בהתעלמות זו. אכן, ראוי היה איש רע מעללים זה לסופו, האמור בסוף הפרשה:

(לח) וַיְהִי כַעֲשֶׂרֶת הַיָּמִים וַיִּגַּף ה' אֶת נָבַל וַיָּמָת:

מותו של נבל מהווה גמול למעשה הנבלה שלו, אשר היווה, מן הסתם, את ה'מכה בפטיש' של סאת עוונותיו. "לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה" (בבא מציעא ל ע"ב), ולא חרב ביתו של נבל אלא על שלא ראה עצמו מחויב לתביעות מוסריות, אף אם אין הן בהכרח בנוות תביעה בדין תורה.

ג. בין נבל ללבן

את שיפוטו השלילי על אישיותו של נבל מביע המקרא בדרך נוספת: על ידי הקבלה בין יחסיהם של דוד ונבל לבין מערכת יחסים אחרת שבין בעל בית עשיר לבין פועל – פרשת יעקב ולבן. נעמוד תחילה על נקודות ההקבלה שבין שתי הפרשיות:

א. בשני המקרים שומר אדם (יעקב/דוד) במסירות רבה על צאנו של אחר (לבן/נבל):

הַיִּיתִי בַּיּוֹם אֲכַלְנִי חֶרֶב וְקָרַח בְּלַיְלָה (בראשית ל"א, מ);

חֹמֶה הָיוּ עֲלֵינוּ גַם לַיְלָה גַם יוֹמָם (שמ"א כ"ה, טז).

ב. בשני המקרים מדגיש השומר המסור את העובדה שהצאן נשאר שלם, ללא חיסרון:

רָחֵלֶיךָ וְעֵזְבֶיךָ לֹא שָׁכְלוּ וְאֵילֵי צֹאנֶיךָ לֹא אֲכָלְתִּי. טָרַפְהָ לֹא הִבַּאתִי אֵלֶיךָ... (בראשית ל"א, לח-לט);

לֹא הִכְלַמְנוּם וְלֹא נִפְקַד לָהֶם מְאוּמָה (שמ"א כ"ה, ז).

ג. בשני המקרים מתלונן השומר על בעל הצאן שקיפח את שכרו:

וַתַּחֲלֹף אֶת מִשְׁכָּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מְנִים (בראשית ל"א, מא);

וַיֵּשֶׁב לִי רָעָה תַּחַת טוֹבָה (שמ"א כ"ה, כא).

ד. שני הסכסוכים מגיעים לשיאם בשעת גזיזת הצאן:

וַיֹּאמֶר מִי דוֹד וּמִי בֶן יִשְׁי¹⁰ הַיּוֹם רַבּוּ עֲבָדִים הַמִּתְרַצִּים אִישׁ מִפְּנֵי אֲדֹנָיו: ¹¹ (יא) וְלִקְחָתִי אֶת לַחְמִי וְאֶת מִימֵי וְאֶת טִבְחָתִי אֲשֶׁר טִבְחָתִי לְגִזְזִי וְנִתַּתִּי לְאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתִּי אִי מִזֶּה הֵמָּה!?

הלשון הגסה שבה נוקט נבל, בצירוף הידע המוקדם שלנו על היותו "קשה ורע מעללים", מטים אותנו לטובתו של דוד. אך השאלה ראויה להישאל: בסופו של דבר, האם לא צדק נבל? האומנם היה בסיס לבקשתו של דוד לקבל אוכל מחגיגות הגז של נבל?

התשובה לכך ניתנת מפי דמות הרקע שבפרשה – הנער ששמע את דברי נבל, ופנה לאביגיל:

(יד) וְלֹאֲבִיגִיל אֶשֶׁת נָבַל הַגִּיד נֶעַר אֶחָד מֵהַנְּעָרִים לֵאמֹר הִנֵּה שְׁלַח דָּוִד מְלֹאכִים מִהַמְדָּבָר לְבָרֶךְ אֶת אֲדֹנָיו וַיַּעַט בָּהֶם: ¹² (טו) וְהָאֲנָשִׁים טֹבִים לָנוּ מְאֹד וְלֹא הִכְלַמְנוּ וְלֹא פָקְדְנוּ מְאוּמָה כָּל יְמֵי הַתְּהַלְכָנוּ אִתָּם בְּהִיטָנוּ בְּשָׂדֶה: (טז) חֹמֶה הָיוּ עֲלֵינוּ גַם לַיְלָה גַם יוֹמָם כָּל יְמֵי הַיּוֹתָנוּ עִמָּם רַעִים הַצֹּאֵן:

המילים המודגשות הן חזרה של הנער על הדברים שאמר דוד לנבל, ועצם העובדה שהוא מאשר אותם, מוכיחה את צדקת דבריו של דוד. יתרה מזאת, הנער מוסיף דברים שדוד לא הזכיר, על היות אנשי דוד חומת מגן לנעריו של נבל. דוד אכן ביקש מנבל שישאל את נעריו, ולו נהג נבל כך, שוב לא יכול היה לומר "מִי דוֹד וּמִי בֶן יִשְׁי". אנשיו של נבל נהנו מסיועם של אנשי דוד, ומהתנהגותם הבינו אנשי דוד כי יקבלו, בסופו של דבר, תמורה הוגנת לסיוע זה.¹³

דברו אליו ככל הדברים האלה שסדר דוד בפיהם, שהיה בהם מפיסו הלב הרבה"; ומובן, שגם בפירוש זה יש דוחק, שהרי המילה "וַיִּנְחֹחַ" באה לאחר דבריהם, ולא לפניהם.

10 כבר עמדנו בעבר על כך שהשימוש בשם האב בלבד ("בן ישי") מבטא זלזול, ועיני לעיל כ', כז, ל, לא; כ"ב, ז, ח, ט, יג.

11 גם ביטוי זה מהווה זלזול חריף וגם בדמותו של דוד. דוד הושיע את ישראל מיד גלית, הושיע את יושבי קעילה, והיה מוכר ואהוב על העם כולו – "וְכָל יִשְׂרָאֵל וַיְהוֹדָה אֵלֶיךָ דָּוִד כִּי הוּא יוֹצֵא וַיָּבֵא לְפָנֵינוּ" (י"ח, טז). לו לפחות התייחס נבל לדוד בחומרה מתוך נאמנות לשאול המלך, כי אז ניתן היה ללמד עליו זכות. אך נבל אינו מתייחס לפן זה (ומסתבר שכאיש יהודה, לא הייתה לו תחושת נאמנות מיוחדת כלפי שאול), אלא מביע זלזול בודד, תוך רמיזה למצוקה בה הוא מצוי, ומבלי להתייחס למציאות הקשה שאליה נקלע דוד שלא באשמתו.

12 גם ביטוי זה קשה. מן ההקשר ברור כי הכוונה שהוא התייחס אליהם בגסות וסילק אותם, אך המפרשים הציעו כיוונים שונים בהבנת הפועל "ויעט": לשון הברחה, גערה, התנפלות וכדומה.

13 כך גם נראה מתגובתו של דוד לאחר ששמע על דברי נבל: "וַיְדוֹד אֶמַר אֶךָ לְשִׁקְרָה שְׁמַרְתִּי אֶת כָּל אֲשֶׁר לָזָה בַּמְדָּבָר וְלֹא נִפְקַד מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ מְאוּמָה וַיֵּשֶׁב לִי רָעָה תַּחַת טוֹבָה" (פס' כא). דוד מציינן גם כאן את השמירה המיוחדת שהעניק לאנשיו של נבל, ואת הציפייה לקבל תמורה על סיוע זה. את המילים "לשקר שמרתי..." ניתן להבין במשמע 'לשווא שמרתי', אך ייתכן גם שהכוונה לשקר כפשוטו, כלומר: שהשמירה הייתה על בסיס הבטחה, מפורשת או מרומזת, שדוד יקבל תמורה, ולבסוף התברר שהבטחה זו הייתה שקר.

* משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
 * דואל: office@etzion.org.il
 *

וְלִבְּנוֹ הַלֵּךְ לִגְזֹז אֶת צֵאֲנוּ וַתִּגְנֹב רַחֵל אֶת הַתְּרָפִים
 אֲשֶׁר לְאֵבִיהָ. וַיִּגְנֹב יַעֲקֹב אֶת לֵב לִבְּנוֹ הָאֲרָמִי עַל בְּלִי
 הַגִּיד לוֹ כִּי בָרַח הוּא
 (בראשית ל"א, יט-כ);

וַיִּשְׁמַע דָּוִד בְּמַדְבָּר כִּי גִזַּז נָבַל אֶת צֵאֲנוּ. וַיִּשְׁלַח דָּוִד
 עֲשָׂרָה נְעָרִים...
 (שמ"א כ"ה, ד-ה).

ה. בשני המקרים מתערב הקב"ה בסכסוך לאחר עשרה
 ימים:

וַיִּגְד לְלִבְּנוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בָרַח יַעֲקֹב. וַיִּקַּח אֶת אֶחָיו
 עִמּוֹ וַיְרַדְף אַחֲרָיו דֶּרֶךְ שְׁבַעַת יָמִים... וַיָּבֵא אֶל-לֵהִים
 אֶל לִבְּנוֹ הָאֲרָמִי בַחֲלֵם הַלְּיָלָה...
 (בראשית ל"א, כב-כד);

וַיְהִי כַעֲשָׂרַת הַיָּמִים וַיִּגַּף ה' אֶת נָבַל וַיָּמָת
 (שמ"א כ"ה, לח).

יציון, שחז"ל עמדו על הקבלה זו שבין נבל ללבן בכמה
 מקומות:

'על מות לבן' – על מיתת נבל, כאותיות לבן כן
 אותיות נבל. ולמה כתיב 'לבן' ולא 'נבל'? שהוא
 דומה במעשיו ללבן
 (מדרש תהילים מזמור ט' אות יז, מהד' בובר עמ' מו).

אמר ר' יודן בשם ר' סימון: הוא נבל הוא לבן,
 אתוהי דדין כאתוהי דדין, מה לבן היה רמאי, אף נבל
 היה רמאי (מדרש תהילים מזמור י"ד אות ג, מהד' בובר עמ' נז).¹⁴

הקבלה זו מחדדת, בין היתר, את הנקודה עליה עמדנו
 לעיל. לכאורה יש הבדל משמעותי בין נבל ללבן: לבן היה
 חייב לשלם ליעקב, שהרי יעקב היה שכירו, על פי הסכם
 מפורש בין שני הצדדים – ובניגוד לנבל, שלכאורה לא היה
 מחויב דבר לדוד. ברם, דווקא הקבלה זו מלמדת, שלא
 הייתה הצדקה מוסרית להתנהגותו של נבל, ומערכת
 היחסים שנוצרה בין דוד ואנשיו לבין אנשיו של נבל הייתה
 אמורה להיות מחייבת לא פחות משכירות מפורשת.
 התעלמות ממחויבות זו הנה בגדר מעשה רמאות: "מה לבן
 היה רמאי, אף נבל היה רמאי".

עסקנו בשיעורנו בהתנהגותו של נבל, אך טרם נגענו
 בהתנהגותו של דוד בפרשה. על התנהגות זו, לצדדיה
 המורכבים, נעמוד בע"ה בשיעור הבא.

*

* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב אמנון בזק, תשס"ח
 * עורך: בעז קלוש
 *

* בית המדרש הווירטואלי שליד ישיבת הר עציון
 * האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
 * האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
 *

14 ההקבלה שבין לבן לנבל מבוססת, בין היתר, על הכתיב ההפוך של שני
 השמות, וכבר מצינו בתורה מדרשי שמות המבוססים על המילה ההפוכה,
 כגון: "וְנָחַ מִצָּאֵן בְּעֵינֵי ה'" (בראשית ו', ח); "וַיְהִי עַר בְּכוֹר יְהוָה רַע
 בְּעֵינֵי ה'" (בראשית ל"ה, ז).